

Kant and the Relationship Between the Fact of Reason and The Deduction of Moral Principles

Arash Bagheri Mohamadabadi,¹ Mustafa Zali²

Article info	Abstract
<p>DOI: 10.30470/ER.2024.2025805.1315</p> <p>Original Article</p> <p>Submission History: Received: 01/04/2024 Revised: 08/05/2024 Accepted: 08/06/2024 Published: 10/10/2024</p> <p>Authors' Contribution: Arash Bagheri Mohammadabadi: Study concept and design, drafting of the manuscript, revise the manuscript. Mustafa Zali: critical revision of the manuscript for important intellectual content, reading and confirming the last version of manuscript, corresponding author.</p> <p>Conflict of Interests: The authors declare no conflict of interest.</p> <p>Funding/Support: The authors of this article did not have financial support from any organizations.</p> <p>Extracted from the thesis The article is not extracted from thesis</p>	<p>Kant divides judgments into four classes (synthetic a priori, synthetic a posteriori, analytic a priori, analytic a posteriori) and considers the first three classes as possible. However, the possibility of synthetic a priori judgments requires justification because these judgments are not justified as necessary and universal judgments by mere analysis of concepts - as opposed to analytic a priori judgments - or by reference to experience - as opposed to synthetic a posteriori judgment. In his critical system, Kant attempts to justify the validity of this kind of judgment by a "legal" process called "deduction," and he does this for both theoretical and practical judgments. But about practical judgments, he uses a doctrine called "the fact of reason", which implies direct awareness of moral principles and moral consciousness in general. However, the role of this doctrine in justifying synthetic a priori judgments has been disputed by commentators, some of whom have seen Kant's proposal of this doctrine as a retreat from the deduction of moral principles. In contrast, this article shows that Kant does not avoid the deduction of moral principles, but that this doctrine is part of the process of 'deducing' these judgments as a legal process.</p> <p>Keywords: Kant, Moral Law, Deduction, fact of reason, synthetic a priori, Critique of Practical Reason.</p>

PhD Student, Department of Philosophy, Faculty of Literature and Humanities, University of Tehran, Tehran, Iran, arashbagheri@ut.ac.ir

2. **Corresponding author**, Assistant Professor, Department of Philosophy, Faculty of Literature and Humanities, University of Tehran, Tehran, Iran, m.zali@ut.ac.ir

Introduction

The fact of reason is the moral consciousness of the moral subject. For Kant, the doctrine of "the fact of reason" concerns the justification of the moral law. Reason, the faculty of principles, spontaneously constructs its principles. Since the principles of reason do not explain our cognitive actions but rather extend them, they cannot be analytical judgments (CPR, A7/B11); and because these judgments are based on the spontaneity of reason without any empirical basis, they cannot be synthetic a posteriori judgment but must be synthetic a priori ones. The problem of critical philosophy is the validity of these judgments; thus, Kant undertakes the justification of these principles through a legal process, namely "deduction". Kant intends to provide such a deduction in the third section of the Groundwork. He also addresses this issue in the Critique of Practical Reason under the title "On the deduction of the principles of pure practical reason" (CPrR, 5:42-50). But it seems in the second Critique, by introducing the fact of reason, he denies any deduction and explicitly states, by stating "the moral law cannot be proved by any deduction" (CPrR, 5:47), and "vainly sought deduction of the moral principle" (Ibid).

There are two main interpretations to explain this conflict. According to the first, the second Critique's approach is weaker, as it relies solely on an unjustified and non-empirical fact for the validity of the moral law. Thus, there is a shift in Kant's conception of the justification of the moral law (for example, Beck, 1960, 172). According to this interpretation, in the second Critique, Kant accepts the validity of the moral law based on moral consciousness without any further justification. But some interpreters consider the approach of the second Critique question begging (e.g., Ameriks, 2003, 176, 250, 254).

However, this type of interpretation has been criticized in the past two decades; according to this new approach, we find compatibility or slight modification between the two mentioned works (e.g., Banham, 2003, 99). This newer perspective reconciles between the strategies of Kant's two books and argues that attention to the details of Kant's argumentative components in the Groundwork leads us to a concept of "the fact of reason" (Ware, 2016, 116-147). This essay tries to align with the second type of interpretations and, in complementing them, addresses questions regarding Kant's justification of the moral law.

The Meaning of "Deduction" In Kant's Philosophy

In the Critique of Pure Reason, Kant makes a distinction between the questions about what is lawful, or "quid juris," and that which concerns the fact or "quid facti." In "quid facti," we see what concepts we are employing, while in "quid juris," we want to see how we have the right to employ these concepts (CPR, A84/B116). Therefore, Kant introduces the concept of deduction as a legal concept

to establish the validity of a priori concepts (CPR, A84/B116). To specify the characteristics of deduction, we must succinctly state: 1) we possess these concepts as the facts we use, employing them in our judgments (*res facti*), 2) but how to determine the scope and limits of their validity and consequently the right to use them should be clarified through deduction of concepts in the legal sense (*quid juris*), 3) they possess validity and 4) being synthetic a priori, they must be justified through pure rational method (according to the *Prolegomena*: synthetic method), and 5) as Paton points out, the deduction is for justifying the right of use, not for proving matter of facts (Paton, 1936, 313). If the deduction of the moral law is similar to the transcendental deduction in the first Critique, it must have these 5 characteristics similarly. However, the question then arises: Do we have the moral law or moral consciousness as a matter of fact?

Fact of Reason

Since, Kant believes that the Categorical Imperative is the first explicit formulation of the moral law, rather than something unknown to previous generations (CPrR, 5:8), some consider the fact of reason to be the same as the moral law in Kantian ethics. Thus, throughout history, there has always been an understanding of ethical duty, that is, rational humans have always had such an understanding that forms the essence of moral goodness (Henrich, 1994, 59). According to Kant, the respect of the moral law is the sole motivation for acting morally and the morality is not based on natural inclinations. Kleingeld rightly points out that we do not understand moral consciousness or moral freedom in the conflict of two or more inclinations, but rather it becomes apparent in the confrontation with all inclinations (Kleingeld, 2010, 71). This indicates moral freedom because it is not of the same nature as natural inclinations. We do not empirically find this consciousness of freedom; rather, it is present in our rational consciousness and has no empirical or sensory basis; hence, it is the "fact of reason."

The Fact of Reason as an Essential Component of Deducing the Moral Law

If "the fact of reason" is the first characteristic of the deduction, then we need to address why Kant in some passages of the second Critique speaks in a way that "the fact of reason" is sufficient for justifying the moral law, and therefore there is no need for deduction of this law. Traditional interpreters of Kant consider the section on "deduction" in the Critique of Practical Reason (Chapter 5, pp. 42-50) as an argument against the deduction of the moral law. Kant does not give any deduction in the second Critique because he has already presented it in the Groundwork. Thus, we do not witness a kind of pre-critical dogmatism here. Here, it seems that Kant's intention is that when the moral law manifests itself as a "fact" to the moral subject, its own certainty in establishing this law and consciousness of it for the subject should be sufficient, and "no deduction" with the aid of

theoretical reason is possible. Deduction must be practical, not theoretical, so the deduction in the third section of the Groundwork is valid for Kant because he begins there with moral consciousness. And since we have seen that "the fact of reason" is the same as moral consciousness, it can be equivalent to the same moral consciousness with which Kant begins, so "the fact of reason" should be considered as the first characteristic of the deduction.

Conclusion

The argument of this article consists of two parts: a) the idea of deduction in the first Critique has five characteristics. Examining deduction in the Groundwork can provide us with these same characteristics. Particularly, the first characteristic was under debate. The concept of "the fact of reason" indicates this first characteristic. Therefore, it should be considered as part of the process of deduction. b) Moreover, by the textual analysis of the second Critique, it becomes clear that Kant did not abandon the idea of "deduction" in that work, and therefore, the compatibility of Kant's two texts regarding the issue of deduction is evident.

References

- Anth: Kant, Immanuel. (2006). *Anthropology from a Pragmatic Point of View*. Translated and edited by Robert B. Louden. New York: Cambridge University Press.
- CPR: Kant, Immanuel. (1998). *Critique of Pure Reason*. Translated and edited by Paul Guyer and Allen W. Wood. New York: Cambridge University Press.
- CPrR: Kant, Immanuel. (2015). *Critique of Practical Reason*. Translated and edited by Mary Gregor, with a revised introduction by Andrew Reath. Cambridge: Cambridge University Press.
- CJ: Kant, Immanuel. (2000). *Critique of the Power of Judgment*. Translated and edited by Paul Guyer and Eric Matthews. New York: Cambridge University Press.
- G: Kant, Immanuel. (2012) *Groundwork of the Metaphysics of Morals*, 2nd ed. Introduction by Christine Korsgaard, Translated by Mary Gregor and Jens Timmermann. Cambridge: Cambridge University Press.
- Prol: Kant, Immanuel. (1997). *Prolegomena to Any Future Metaphysics*. Translated and edited by Gary Hatfield. New York: Cambridge University Press.
- Allison, Henry E. (1990). *Kant's Theory of Freedom*. New York: Cambridge University Press.
- Ameriks, Karl. (2003). *Interpreting Kant's Critiques*. New York: Oxford University Press.
- Banham, Gary. (2003). *Kant's Practical Philosophy: From Critique to Doctrine*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Beck, Lewis White. (1960). *A Commentary on Kant's Critique of Practical Reason*. London: University of Chicago Press.
- Bird, Graham. (2006). *The Revolutionary Kant, A Commentary on Kant's Critique of Pure Reason*. Chicago and La Salle, Illinois: Carus Publishing Company.
- Bojanowski, Jochen. (2017). Kant on the Justification of Moral Principles. *Kant-Studien*, 108 (1): 55–88.
- De Boer, Karin. (2020). *Kant's Reform of Metaphysics. The Critique of Pure Reason Reconsidered*. New York: Cambridge University Press.
- Gava, Gabriele. (2021). Deduction. In *The Cambridge Kant Lexicon*. Edited by Julian Wuerth. New York: Cambridge University Press.
- Guyer, Paul. (2007). Naturalistic and Transcendental Moments in Kant's Moral Philosophy. *Inquiry*, 50(5): 444-464.
- Guyer, Paul. (2009). Problems with Freedom: Kant's Argument in Groundwork III and its Subsequent Emendations. in *Kant's Groundwork of the Metaphysics of Morals: A Critical Guide*. Edited by Jens Timmermann. New York: Cambridge University Press.
- Guyer, Paul. (2010). The Deduction of the Categories: The Metaphysical and Transcendental Deductions. in *The Cambridge companion to Kant's Critique of Pure Reason*. Edited by Paul Guyer. New York: Cambridge University Press.
- Henrich, Dieter. (1989). Kant's Notion of a Deduction and the Methodological Background of the First Critique. in *Kant's Transcendental Deductions*. Edited by Eckart Forster. California: Stanford University Press.
- Henrich, Dieter. (1998). The Deduction of the Moral Law: The Reasons for the Obscurity of the Final Section of Kant's Groundwork of the Metaphysics of Morals. in *Kant's Groundwork of the Metaphysics of Morals*. Edited by Paul Guyer. New York: Rowman & Littlefield Publishers.

- Henrich, Dieter. (1994). *The Unity of Reason, Essays on Kant's Philosophy*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Himmelman, Beatrix. (2015). *Factum der (Reinen Praktischen) Vernunft*. in: *Kant-Lexikon. Band 1*. Hrsg von Marcus Willaschek, Jürgen Stolzenberg, Georg Mohr, Stefano Bacin. Berlin: De Gruyter.
- Kleingeld, Pauline. (2010). *Moral Consciousness and the 'Fact of Reason'*. in: *Kant's Critique of Practical Reason: A Critical Guide*. Edited by Andrews Reath and Jens Timmermann. New York: Cambridge University Press.
- McCarthy, Michael. (1982). *Kant's Rejection of the Argument of Groundwork III*. *Kant-Studien*, 73(1-4): 169-190.
- O'Neill, Onora. (2011). *Autonomy and the Fact of Reason in the Kritik der Praktischen Vernunft (7-8, 30-41)*. in *Immanuel Kant: Kritik der praktischen Vernunft*. Hrsg von Otfried Höffe. Berlin: Akademie Verlag.
- Paton, H. J. (1936). *Kant's Metaphysics of Experience. Vol 1*. London: Allen and Unwin.
- Paton, H. J. (1946). *The Categorical Imperative A Study in Kant's Moral Philosophy*. Essex: The Anchor Press.
- Pippin, Robert. (2017). *Hegel's Practical Philosophy*. in *Cambridge Companion to German Idealism*. Edited by Karl Ameriks. New York: Cambridge University Press.
- Prauss, Gerold. (1983). *Kant über Freiheit als Autonomie*. Frankfurt: Klostermann.
- Prauss, Gerold. (2009). *Reason Practical in Its Own Right*. in *Kant's Moral and Legal Philosophy*, Edited by Karl Ameriks and Otfried Höffe. New York: Cambridge University Press.
- Proops, Ian. (2003). *Kant's Legal Metaphor and the Nature of a Deduction*. *Journal of the History of Philosophy*. 41(2): 209-229.
- Puls, Heiko. (2014). *Quo Errat Demonstrator – Warum es in der Grundlegung eine Faktum-These Gibt. Drei Argumente Gegen Dieter Schöneckers Interpretation*. in *Kants Rechtfertigung des Sittengesetzes in Grundlegung III: Deduktion oder Faktum?*. Hrsg von Heiko Puls. Berlin: De Gruyter.
- Rawls, John. (2000). *Lectures on The History of Moral Philosophy*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Schönecker, Dieter. (2013). *Kant's Moral Intuitionism: The Fact of Reason and Moral Predispositions*. *Kant Studies Online*, 2013: 1-38.
- Strawson, P. F. (1966). *The Bound of Sense: An Essay on Kant's Critique of Pure Reason*. London: Routledge.
- Timmermann, Jens. (2007). *Kant's Groundwork of the Metaphysics of Morals A Commentary*. New York: Cambridge University Press.
- Timmermann, Jens. (2010). *Reversal or retreat? Kant's deductions of freedom and morality*. in *Kant's Critique of Practical Reason: A Critical Guide*. Edited by Andrews Reath and Jens Timmermann. New York: Cambridge University Press.
- Ware, Owen. (2016). *Kant's Deductions of Morality and Freedom*. *Canadian Journal of Philosophy*, 47(1): 116-147.
- Waxman, Wayne. (2014). *Kant's Anatomy of the Intelligent Mind*. New York: Oxford University Press.
- Wood, Allen W. (2008). *Kantian Ethics*. New York: Cambridge University Press.

تأملات اخلاقی

دوره پنجم، شماره سوم (پیاپی ۱۹)، پاییز ۱۴۰۳، صفحات ۱۴۵-۱۶۶.

شاپا الکترونیکی: ۱۱۵۹-۲۷۱۷ / شاپا چاپی: ۴۸۱۰-۲۶۷۶

<https://jer.znu.ac.ir>

تأملات اخلاقی

نشریه علمی دانشگاه زنجان

نسبت میان واقعیت عقل و استنتاج قانون اخلاق نزد کانت

آرش باقری محمدآبادی،^۱ مصطفی زالی^۲

چکیده

اطلاعات مقاله

کانت در یک حصر عقلی، احکام را به چهار دسته تقسیم می‌کند و سه دسته احکام «تحلیلی پیشینی»، «ترکیبی پیشینی» و «ترکیبی پسینی» را از بین آنها ممکن می‌شمارد. در این میان احکام ترکیبی پیشینی احکامی هستند که امکان آنها نیازمند توجیه است؛ چراکه این احکام به عنوان احکام ضروری و کلی با صرف تحلیل مفاهیم - بر خلاف احکام تحلیلی پیشینی - یا رجوع به تجربه - بر خلاف احکام ترکیبی پسینی - موجه نمی‌شوند. کانت در نظام نقادی-اش با طی فرایندی «حقوقی» با عنوان «استنتاج» می‌خواهد اعتبار این نوع از احکام را روشن کند و این کار را هم درباره احکام ترکیبی پیشینی در ساحت نظر یعنی متافیزیک و علوم و هم درباره احکام ترکیبی پیشینی در ساحت عمل یعنی ساحت اخلاق انجام دهد. او در نسبت با احکام ترکیبی پیشینی در ساحت اخلاق، آموزه‌ای تحت عنوان «واقعیت عقل» را به کار می‌گیرد که بر آگاهی بی‌واسطه از اصول اخلاقی و آگاهی اخلاقی به‌طورکلی دلالت دارد؛ اما بر سر نقش این آموزه در مقام توجیه احکام ترکیبی پیشینی، میان مفسران نزاع درگرفته است؛ به‌گونه‌ای که برخی طرح این آموزه از جانب کانت را به معنای عقب‌نشینی او از استنتاج اصول اخلاقی دانسته‌اند. این نوشتار درمقابل نشان می‌دهد این آموزه بخشی از فرایند «استنتاج» این احکام در مقام فرایندی حقوقی است و کانت به‌هیچ‌وجه از استنتاج اصل برین اخلاق دست نمی‌کشد.

واژه‌های کلیدی: کانت، قانون اخلاق، استنتاج، واقعیت عقل، ترکیبی پیشینی، نقد عقل عملی.

DOI:

10.30470/ER.2024.2025805.1315

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۱/۱۳

تاریخ اصلاح: ۱۴۰۳/۰۲/۱۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۳/۱۹

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۰۸/۰۸

نقش نویسندگان

آرش باقری محمد آبادی: ایده‌پرداز اصلی مقاله، نگارش اولیه مقاله، انجام اصلاحات.

مصطفی زالی: نگارش نهایی مقاله، تحلیل و نقادی، مسئول مکاتبات با نشریه، ذکر پیشنهادات و نکات اصلاحی، خوانش و تأیید نهایی مقاله.

حمایت مالی و تعارض منافع

مقاله حامی مالی و تعارض منافع ندارد.

استخراج

این مقاله مستخرج از پایان نامه/رساله دکتری نیست.

۱. دانشجوی دکترای فلسفه دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه تهران، تهران، ایران، arashbagheri@ut.ac.ir

۲. نویسنده مسئول، استادیار گروه فلسفه دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه تهران، تهران، ایران، m.zali@ut.ac.ir

یکی از بحث‌برانگیزترین مسائل فلسفه نقادی کانت، آموزه «واقعیت عقل»^۱ است (CprR, 5: 30).^۲ به اجمال «واقعیت عقل» نزد کانت همان آگاهی اخلاقی سوژه عقلانی است. این آموزه برای کانت، نسبتی وثیق در رابطه با توجیه قانون اخلاق یا همان امر مطلق^۳ یا خودآیینی^۴ دارد. نزد کانت، قانون اخلاق یک حکم ترکیبی پیشینی است. در فلسفه کانت، عقل قوه اصول (CPR, A299/B356) و فاهمه قوه قواعد (Ibid, A126) است. عقل یا فاهمه در مقام قوه اصول یا قوه قواعد این اصول یا قواعد را بر مبنای خودانگیختگی خود بر می‌سازند. اصول و قواعد از طریق تجربه شکل نمی‌گیرند؛ بلکه منوط به خودانگیختگی قوای شناختی هستند. اصول چه نظری باشند و چه عملی، بر مبنای فعل خودانگیختگی خود عقل شکل می‌گیرند و چون کاربردشناختی ما را توضیح نمی‌دهند؛ بلکه گسترش می‌دهند، نمی‌توانند احکام تحلیلی باشند (Ibid, A7/B11). از سوی دیگر چون این احکام بر مبنای فعل خودانگیختگی خود سوژه شکل می‌گیرند و مبنای تجربی ندارند، پس نمی‌توانند احکام ترکیبی پسینی باشند؛ بلکه باید ترکیبی پیشینی باشند. حال از آنجا که مسئله فلسفه نقادی چگونگی امکان این احکام است و چون این احکام در هر دو نوع شناخت عملی و نظری ما وجود دارند (چراکه عقل در هر دو نوع شناخت به انشای اصول می‌پردازد)، باید چگونگی امکان به‌کاربردن این احکام مشخص شود؛ چراکه نه همانند احکام تحلیلی به وسیله تحلیل مفاهیم خودآشکار هستند و نه مانند احکام ترکیبی پسینی با رجوع به تجربه، اعتبارشان مشخص می‌شود. امکان احکام ترکیبی پیشینی مسئله خاص^۵ عقل محض است (Ibid, B19)؟ تا جایی که بخواهیم در علوم برای عقل، نقشی قائل باشیم، باید در این علوم، چیزی پیشینی وجود داشته باشد و این شناخت پیشینی با عقل ممکن می‌شود و می‌تواند به دو شکل به ابژه‌اش مربوط شود: یا باید صرفاً ابژه و مفهوم آن را «تعیین کند» یا در غیر این صورت باید آن را «فعلیت ببخشد». اولی شناخت نظری است و دومی شناخت عملی نام می‌گیرد (Ibid, BX). با توجه به این توضیحات، مسئله خاص عقل محض در نسبت با شناخت نظری این خواهد بود که امکان «تعیین» ابژه در حکم ترکیبی پیشینی چگونه ممکن است؟ در مقابل مسئله خاص عقل محض در نسبت با شناخت عملی عقل این خواهد بود که «فعلیت بخشیدن» به ابژه عقل با توجه به حکم ترکیبی پیشینی عقل، چگونه ممکن است؟ نزد کانت در هر دو شناخت، بخش محض شناخت‌ها باید به نحو جداگانه بررسی شود؛ یعنی بخشی که در آن، عقل ابژه خود را کلاً به نحو پیشینی متعین می‌کند (Ibid). این بدین معناست که باید این نقش عقل در علوم یا شناخت‌ها بدون هیچ آمیزه تجربی و تنها در حدود خود عقل، بررسی شود؛ به بیان دیگر با نقد عقل به وسیله عقل می‌توانیم نقش عقل را در این شناخت‌ها دریابیم. به این منظور، کانت به روشی نیاز دارد تا با آن بتواند در حدود خود عقل به کاوش بپردازد.

1. Fact of Reason

۲. ارجاع‌دهی به نقد عقل محض و آثار دیگر کانت بر مبنای ارجاع‌دهی رایج قراردادی ویراست آکادمی برلین (Kants Gesammelte Schriften, Akademie Ausgabe Berlin: DeGruyter, 1902) صورت گرفته است.

3. Categorical Imperative

4. Autonomy

5. Proper

به‌طور خاص در ساحت اخلاق، اصل نهایی اخلاق که قانون اخلاق نیز نام می‌گیرد، یک حکم ترکیبی پیشینی است (-412: G, 4). پس باید چگونگی امکان کاربرد قانون اخلاق و در نتیجه موجه بودن این کاربرد پژوهش شود.

این نوشتار ناظر به این پرسش است: نسبت «واقعیت عقل» با استنتاج اصول یا قانون اخلاق چیست و چه جوانبی دارد؟ در پاسخ به این پرسش، یک نزاع تفسیری پدیده وجود دارد. مطابق توضیحات فوق، کانت باید برای قانون اخلاق، یک استنتاج ارائه دهد. کانت در بخش سوم بنیادگذاری قصد دارد چنین استنتاجی را بیان کند. این استنتاج می‌خواهد به این پرسش پاسخ دهد که قانون اخلاق که همان اصل اخلاق است و در نتیجه از فعالیت عقل به عنوان قوه اصول نشئت می‌گیرد و در نتیجه یک حکم ترکیبی پیشینی است، چگونه ممکن و در نتیجه موجه است؟ اما کانت در رابطه با موجه بودن این قانون، تنها در این متن، یعنی بنیادگذاری به بحث نپرداخته است. او در کتاب نقد عقل عملی (از این به بعد: نقد دوم) تحت عنوان «درباره استنتاج اصول عقل عملی محض» نیز به این مسئله می‌پردازد (CPrR, 5: 42-50)؛ اما کانت در این اثر دوم، ظاهراً با صراحت می‌گوید: «قانون اخلاق نیازمند توجیه نیست» (Ibid, 5: 47) و «استنتاج اصل اخلاق بیهوده جست‌وجو شد» (Ibid) و اینکه این قانون اخلاق «در ذات خود» به نحو قاطع، بنیان نهاده شده است (Ibid). در این عبارات، دو نکته مهم به چشم می‌خورد: (۱) استنتاج قانون اخلاق بیهوده است؛ (۲) خود دریافتن این قانون اخلاق برای اینکه به نحو قاطع موجه باشد، کافی است. نکته اول ظاهراً پروژه استنتاج در بنیادگذاری را کاملاً دچار خدشه می‌کند یا بلکه رد می‌کند. نکته دوم در نسبت با آموزه «واقعیت عقل» فهمیده خواهد شد. مطابق این آموزه، هر سوژه متعقل^۱ با رجوع عقلانی به اعمال خود می‌فهمد که از عقل عملی برخوردار است؛ چراکه اگر عقل عملی باشد، واقعیت عملی بودن خود را در اعمالش نشان خواهد داد (Ibid, 5: 3) و این واقعیت عقل عملی، این عقل را به عنوان نوعی آگاهی محرز و نوعی دادگی^۲ در اعمال سوژه، آشکار خواهد کرد. پس به نظر می‌رسد «واقعیت عقل» برای اینکه نشان دهد قانون اخلاق کارکرد دارد و موجه است، کافی است. پروژه بنیادگذاری شامل مقابله با این برداشت می‌شد که قانون اخلاق نوعی ایده موهوم باشد (G, 4: 445)؛ چراکه دریافتن صرف این قانون اخلاق ممکن است صرفاً توهم باشد؛ اما ظاهراً به نظر می‌رسد پروژه نقد دوم این گونه پیش می‌رود که صرف دریافتن این قانون، توجیه کافی را برای کاربرد آن فراهم می‌کند. همین دوگانه منشأ یک منازعه دوگانه تفسیری گسترده می‌شود.

مطابق جریان تفسیری اول، رویکرد نقد دوم به‌وضوح رویکردی ضعیف‌تر و از لحاظ منطقی، ناموجه‌تر است؛ چراکه ظاهراً تنها به یک واقعیت توجیه‌نشده و غیرتجربی برای موجه بودن خود این واقعیت متوسل می‌شود. به همین سبب رویکرد نقد دوم سرزنش شده است. مطابق این برداشت، هرچند کانت در بنیادگذاری بر احراز اعتبار قانون اخلاق و استنتاج آن اصرار دارد؛ ولی در نقد دوم نظرش این است که قانون اخلاق به هیچ استنتاجی نیاز ندارد (Pippin, 2017, Gava, 2021, p.139/ Beck, 1960, p.172) و اینکه موجه بودن قانون اخلاق تنها بر مبنای آموزه واقعیت عقل (...، CPrR, 5: 31,47) که نشان‌دهنده آگاهی اخلاقی (p.269/

۱. به کار بردن واژه «متعقل» درباره عقلانیت عملی سوژه در سنت فلسفی اسلامی ریشه دارد؛ به طوری که معنای چهارم عقل به عنوان تعقل در رساله «فی معانی العقل» فارابی به این معنای عملی عقل اشاره دارد.

است، یعنی دادگی و انکارناپذیری اخلاق، در نقد دوم می‌تواند صورت بگیرد. پراوس نیز از جمله مفسرانی است که تمسک به «واقعیت عقل» را بازگشت به جزم‌گرایی پیشانفادانه می‌داند (Prauss, 1983, p.67f)، گرچه بر خلاف مفسران قبلی، معتقد نیست که مفهوم واقعیت عقل از پیش در بنیادگذاری موجود نباشد؛ بلکه حتماً به گونه‌ای موجود است؛ چراکه واقعیت عقل چیزی جز آگاهی اخلاقی نیست و این آگاهی نقطه آغاز بنیادگذاری است؛ در نتیجه کانت دچار یک «چرخش بزرگ» در نقد دوم نمی‌شود (Idem, 2009, pp.123-143). تفسیر اخیر می‌پذیرد که مفهومی از آگاهی اخلاقی یا به اصطلاح تخصصی کانت «واقعیت عقل» در بنیادگذاری موجود است (Beck, 1960, p.166)؛ در عین حال که کانت در نقد دوم نظر خود را تغییر داده است؛ بدین معنا که دیگر امکان استنتاج قانون اخلاق را منتفی می‌داند و تنها بر اساس آگاهی اخلاقی، موجه بودن قانون اخلاق را می‌پذیرد. دیتز هنریش نیز در نظری مشابه معتقد است آگاهی اخلاقی و آگاهی به تکلیف^۱ خود نقطه آغاز بحث استنتاج در بنیادگذاری است (Henrich, 1998, p.332). او همچنین معتقد است کانت در حفاصل بین بنیادگذاری و نقد دوم، نظر خود را درباره امکان استنتاج تغییر داده و در کتاب متأخر خود استنتاج را ناممکن دانسته است؛ چون دسترسی نظری به ورای این آگاهی اخلاقی به عنوان امر واقع آگاهی یا در اصطلاح خود کانت، واقعیت عقل ناممکن است (Ibid, p.310). البته هنریش به‌طور کلی به این رویکرد، نظر مساعدی را با توجه به سنت فلسفه اخلاق در کل تاریخ این حوزه نشان می‌دهد (Idem, 1994, pp.55-75)؛ اما بیشتر مفسران این رویکرد (استناد به واقعیت عقل به جای یک استنتاج نظری) را نوعی مصادره به مطلوب می‌دانند و در نتیجه آن را نقد می‌کنند (Ameriks, 2003, pp.176, 250 & 254). مشکل نزد ایشان این است که وجود تجربه اخلاقی بر اساس مبانی تجربی می‌تواند به چالش کشیده شود و در نتیجه باید یک مبناي نظری محکم برای آن وجود داشته باشد و کانت با ارائه دادن آموزه «واقعیت عقل» از مهیا کردن چنین مبنايي سر باز زده است. حتی در بهترین حالت، توسل به این آموزه موجب ضعیف‌تر بودن برهان نقد دوم نسبت به بخش سوم بنیادگذاری است (Wood, 2008, p.135/ Guyer, 2007, pp.444-464).^۲ نظر معتدل‌تر این است که «واقعیت عقل» نوعی راهبرد بر مبناي پیش‌فرض‌های بنیادینی است که خوانندگان نمی‌توانند بپذیرند (see: Allison, 1990, pp.230-249) در این خوانش، این آموزه این مزیت را دارد که «اگرچه تمسک به واقعیت عقل در نقد دوم به‌سختی می‌تواند منتقدی را که اصل اساسی نظریه اخلاقی کانت به‌ویژه امر مطلق و خودآیینی را رد می‌کند، قانع کند برای از بین بردن شبه شکاکیت کسی که تحلیلی از اخلاق را که در دو بخش نخستین بنیادگذاری ارائه می‌شود، می‌پذیرد، کفایت می‌کند و با داده شدن واقعیت عقل، یک توجیه موفق از آزادی از دیدگاه عملی وجود دارد» (Ibid, p.3). پس طبق این خوانش می‌توان گفت در نهایت قبول یا رد آموزه‌های کانت در اخلاق هنجاری، موضوع اقلع مخاطب است؛ بدون اینکه کانت برهانی نیرومند اقامه کرده باشد. گایر معتقد است برهان بخش سوم بنیادگذاری یک برهان متافیزیکی است که ادعایی متافیزیکی درباره «خودهای معقول یا نومنال» ما بر مبناي آموزه تمایز میان امر معقول و پدیداری است

1. Obligation

۲. اینجا اشاره به این نکته خالی از لطف نیست که گرچه وود در تفسیر خود برای سازگاری دو متن کانت و اعتبار برهان‌های او جایی می‌گذارد، گایر تلاش کانت در بخش سوم بنیادگذاری را به‌تمامی شکست‌خورده لحاظ می‌کند (Wood, 2008, p.135/ Guyer, 2007, pp.444-464).

(Guyer, 2009, p.178)؛ اما با توجه به آموزه‌های نقد اول این ادعاها تنها توهماتی استعلایی هستند. همچنین از میان فلاسفه بزرگ معاصر، جان رالز مشابه جریان تفسیری نخست، «چرخش بزرگ» میان دو اثر کانت را تأیید کرده است و بر خلاف کسانی همچون بک و پراوس و هنریش معتقد نیست آگاهی اخلاقی بدان‌سان که در نقد دوم مطرح است، در بنیادگذاری موجود باشد (Rawls, 2000, p.267). مطابق برداشت جریان تفسیری نخست کانت در بنیادگذاری، برهانی بر مبنای فلسفه نظری ترتیب می‌بیند؛ اما در نقد دوم به یک مرجعیت اخلاقی معتقد می‌شود که هرکس در آگاهی فردی خود می‌یابد؛ اما مسئله این است که برای آن برهان‌آوری نمی‌کند و آن را به مثابه یک توجیه پرسش‌ناپذیر نهایی برای قانون اخلاق در نظر می‌گیرد (Ameriks, 2003, p.176). می‌توان گفت گرچه قانون اخلاق شهودپذیر نیست، کانت به گونه‌ای شهودباوری در این باره روی آورده است. مطابق این برداشت‌ها، راه حل کانت آشکارا ناکافی و حتی سزاوار سرزنش است. رویکرد دیگر تفسیری برای پاسخ به این گونه اعتراضات سعی کرده اهمیت «واقعیت عقل» را در استدلال کلی نقد دوم کم‌رنگ کند؛ به گونه‌ای که این مفهوم نشان از یک توجیه برای مردم معمولی در سطح زندگی معمولی آنان است؛ اما یکی از مسائل اصلی استدلال کتاب نیست (see: O'Neill, 2000, pp.81-97). طبق این تفسیر، صرف نظر از اختلافات جزئی موجود میان مفسران، کانت در توجیه آزادی و قانون اخلاق موفق نیست؛ چراکه هم از استنتاج بخش سوم بنیادگذاری روی گردان می‌شود و هم در نقد دوم اصلاً توجیهی ارائه نمی‌کند.

برداشت‌های فوق همگی پاسخ دادن کانت به مسئله خاص عقل در فلسفه اخلاق را حتی نزد خود کانت ناکافی نشان می‌دهند؛ اما این نحوه تفسیر سنتی^۱ طی دو دهه گذشته نسبتاً نقد شده و به رویکرد تفسیری دومی انجامیده است؛ مطابق این رویکرد تفسیری دوم، میان دو اثر یادشده، سازگاری یا تغییر اندکی وجود دارد (به عنوان یک نمونه متقدم: Banham, 2003, p.99). البته تفسیر مشابه از قدیم در مفسران سنتی معاصر نیز وجود داشته است. از میان مفسران سنتی، پیتن چرخشی میان دو اثر کانت نمی‌بیند؛ به این دلیل ساده که گویی دو اثر در پی پاسخ‌گویی به دو پرسش متفاوت‌اند (Paton, 1946, pp.203-204). مایکل مک‌کارتی یکی دیگر از مفسران قدیمی است که معتقد است می‌توان میان دو اثر، رویکرد مشابهی در نظر گرفت؛ چراکه اگرچه کانت در نقد دوم استنتاج را ممتنع می‌داند، در بنیادگذاری نیز استنتاج را ممتنع دانسته است (McCarthy, 1982, p.187). مفسران جدید این نظر را که کانت دچار یک چرخش بزرگ شده است، رد می‌کنند و به تلائم میان دو اثر او رأی می‌دهند؛ مثلاً هایکو پولس معتقد است آموزه واقعیت عقل اصلاً از پیش در بخش اول بنیادگذاری موجود است و در نتیجه باید راه حل کانت درباره استنتاج آزادی را در بنیادگذاری جدی بگیریم (see: Puls, 2014, pp.15-34). تیمرمان از منتقدان نگاه سنتی است و معتقد است میان دو اثر نقد دوم و بنیادگذاری تا اندازه‌ای سازگاری وجود دارد؛ چراکه عجیب است اگر گمان کنیم کانت استنتاج بنیادگذاری را شکست خورده بداند؛ اما در نقد دوم (CPR, 5: 8) بگوید که نقد دوم مبتنی بر بنیادگذاری نوشته شده است (Timmermann, 2007, p.12f). البته تیمرمان احتمال نوعی تغییر دیدگاه درباره امکان استنتاج نزد کانت را می‌پذیرد؛ بدین نحو که کانت اگرچه کلیات مفهومی نتیجه‌شده

۱. توجه کنیم که اشاره به لفظ «سنتی» حاکی از شارحان سنتی معاصر کانت است. همان‌طور که اوون ویر از لحاظ تاریخی نشان داده است، مفسران اولیه و معاصر کانت میان نقد دوم و بنیادگذاری چرخشی تشخیص نداده‌اند و این دو اثر را مکمل همدیگر لحاظ کرده‌اند (see: Ware, 2016).

از بنیادگذاری را می‌پذیرد؛ اما از انجام استنتاج خودداری می‌ورزد؛ اما طبق نظر تیمرمان، اینکه متقاعد شویم استنتاج در بنیادگذاری برای توجیه قانون اخلاق معتبر است یا خیر به این بستگی دارد که خوانش ما از کانت چگونه باشد (see: Idem, 2010, pp.74-89). شایان ذکر است نزد تیمرمان به لحاظ منطقی، امکان استنتاج احکام ترکیبی پیشینی اخلاق در ذات خود دارای نوعی امتناع خواهد بود؛ چراکه به تصریح کانت، احکام ترکیبی پیشینی برای موجه بودن به شهود نیاز دارند (CPR, A157/B196). همچنین تیمرمان این مسئله را پیش می‌کشد که در بنیادگذاری، کانت ملاحظات شکاکانه را علیه قانون اخلاق جدی می‌گیرد؛ اما در نقد دوم چنین نمی‌کند و اینها بیانگر نوعی تغییر دیدگاه است. بوژانفسکی میان هردو اثر کانت، نوعی سازگاری می‌بیند؛ اما درکل راهبرد نقد دوم را در نسبت با بنیادگذاری بازگشت به دکماتیسیم پیشانقادی لحاظ می‌کند (see: Bojanowski, 2017). ویر میان راهبرد دو کتاب کانت، هماهنگی تشخیص می‌دهد و می‌گوید توجه به جزئیات مؤلفه‌های استدلال آوری کانت در بخش سوم بنیادگذاری ما را به مفهومی از «واقعیت عقل» می‌رساند (see: Ware, 2016, pp.116-147). اگر میان دو اثر کانت چرخش بزرگی در کار نباشد، یعنی مفهوم «واقعیت عقل» از قبل در بنیادگذاری موجود باشد، اینجا این مسئله پیش می‌آید که آیا کانت در نقد دوم استنتاج بنیادگذاری را جرح و تعدیل می‌کند یا اینکه اگرچه کلیاتی از آن را می‌پذیرد، نفس استنتاج قانون اخلاق را رد می‌کند یا اینکه استنتاج کانت در بنیادگذاری پاسخ نهایی او به مسئله توجیه قانون اخلاق است؟

نوشتار پیش‌رو می‌کوشد همسو با جریان تفسیری دوم و در تکمیل این دسته از تفاسیر به پرسش‌های ناظر به توجیه قانون اخلاقی نزد کانت پاسخ دهد. افزون بر پرسش‌های فوق، با توجه به منازعات بالا می‌توان چند مسئله دیگر را نیز پیش کشید. در نسبت با تیمرمان، با توجه به نیاز احکام ترکیبی پیشینی برای موجه بودن به شهود، چگونه اصل اخلاق موجه می‌شود؟ اگر قرار باشد هردو اثر کانت دارای سازگاری باشند، باید ویژگی‌های اصلی «واقعیت عقل» در بنیادگذاری موجود باشد و از سوی دیگر باید در نقد دوم همان مفاد استنتاج در بخش سوم بنیادگذاری یا تأییدی در رابطه با آن وجود داشته باشد. اما آیا چنین است؟ در بخش‌های بعدی خواهیم کوشید به پرسش‌های فوق پاسخ‌هایی بدهیم. نخست می‌کوشیم معنای استنتاج در فلسفه نقادی را به‌طور مختصر توضیح دهیم. سپس آموزه واقعیت عقل و نقش آن را در نقد دوم مشخص خواهیم کرد. در بخش آخر نوشتار می‌کوشیم نقش «واقعیت عقل» را در استنتاج قانون اخلاق مشخص کنیم. مسأله ویژه متن پیش‌رو این خواهد بود که نشان می‌دهد آموزه «واقعیت عقل» باید بخشی از خود فرایند توجیه یا «استنتاج» قانون اخلاق در نظر گرفته شود.

معنای «استنتاج» در فلسفه کانت

در مناقشات ناظر به مفهوم استنتاج نزد کانت برخی آن را به معنای دقیق کلمه، استنتاجی منطقی لحاظ می‌کنند (see: Paton, 1966/ Strawson, 2003/ De Boer, 2020, p.128) و برخی آن را به معنای حقوقی در نظر می‌گیرند (Paton, 1936, p.313/ Henrich, 1989, pp.29-46/ Proops, 2003, pp.209-229). (see: Proops, 2003, pp.209-229/ Henrich, 1989, pp.29-46/ 1936, p.313)

در نقد اول وقتی بحث از استنتاج اصول محض فاهمه مطرح می‌شود، کانت با بهره‌گیری از تمایزهای حقوقی میان پرسش چه چیز برحق است (Quid Juris) و پرسش از اینکه واقعیت امر یا واقعیت موجود (Tatsache) چیست (Quid Facti) تمایز قائل

می‌شود؛ درحالی‌که پرسش از امر واقع نظر به این است که چه مفاهیمی - مثلاً علیت - را در عمل به کار می‌گیریم، پرسش ناظر به حق، پرسش از چگونگی حق به‌کارگرفتن این مفاهیم است (CPR, A84/B116). از آنجاکه «استنتاج» در مقام توجیه قانون اخلاق نیز به کار رفته است، باید ببینیم استنتاج نزد کانت دقیقاً چه معنایی می‌یابد و آیا این معنا با استنتاج قانون اخلاق مطابقت دارد یا خیر. کانت پس از طرح تمایز مذکور، مسئله اول را که باید حق یا ادعای قانونی را اثبات کند، به عنوان استنتاج معرفی می‌کند (Ibid, A84/B116). به بیان دیگر مفاهیمی که به کار گرفته می‌شوند «به‌عنوان امر موجود» فراخوانده می‌شوند تا دعوی‌شان را اثبات کنند» (Ibid, A84/B117). بدین ترتیب می‌توان طبق تصریحات کانت با قطعیت گفت منظور کانت در نقد اول «استنتاج» معنای حقوقی آن است. باید گفت نکته محوری کانت رد هر دستیابی تجربی به مفاهیم پیشینی است (Bird, 2006, p.278). تمایز میان پرسش از حق و پرسش از وقایع استعاره حقوقی را بازتاب می‌دهند که با رویکرد کانت مطابق است. هدف کانت درباره وجود ابژه‌های خارجی نیست؛ بلکه درباره وجود و نقش مفاهیم پیشینی است (Ibid). چون این مفاهیم محض به تجربه وابسته نیستند، می‌توانند بر امر غیر تجربی نیز اعمال شوند و از حدود تجربه فراتر روند (CPR, A87/B119-20). از آنجاکه مقولات هیچ محتوای محسوس خاصی ندارند، به طور بالقوه می‌توانند به محسوسات و فرامحسوسات اطلاق شوند. پس اینجا دلیلی در دست است که ببینیم دامنه اطلاق این مفاهیم به چه نحوی است و مفاهیم چه حقی برای اطلاق شدن دارند (Waxman, 2014, p.326). ما می‌بینیم که مفاهیم ما به محسوسات و فرامحسوسات اطلاق می‌شوند و چون این مفاهیم «پیشینی» هستند، نمی‌توانند به روش تجربی معتبر لحاظ شوند؛ پس با سنجش خود عقل اعتبارسنجی خواهند شد و این کار در «استنتاج» صورت می‌پذیرد. هدف استنتاج استعلایی نشان دادن این است که مفاهیم محض نوعی کاربرد تجربی دارند (Guyer, 2010, p.120). همان‌طور که پیش‌تر بیان کردیم، چون هدف شناخت نظری «تعیین کردن» ابژه شناختش است و چون طبق حسیات استعلایی ما شهود سرآغازین^۱ نداریم و نمی‌توانیم با شهود کردن، ابژه‌ای را به وجود آوریم (CPR, B72)، دامنه اعتبار این مفاهیم تنها به شهود ابژه‌های داده‌شده از طریق حس محدود می‌شود و در نتیجه به طور معتبر به فرامحسوسات اطلاق نخواهند شد. پس برای مشخص کردن ویژگی‌های استنتاج باید بگوییم به طور خلاصه (۱) ما این مفاهیم را به عنوان واقعیاتی که مورد استفاده‌مان قرار می‌گیرند، در اختیار داریم و آنها را در احکام خود به کار می‌گیریم (Res Facti؛ ۲) اما اینکه دامنه و حدود اعتبار آنها و در نتیجه حق استفاده از آنها چیست را باید با استنتاج مفاهیم در معنای حقوقی آن مشخص کنیم (Quid Juris) که (۳) اعتبار تجربی دارند و (۴) چون پیشینی هستند، باید به روش عقلی صرف توجیه شوند و (۵) همان‌طور که پیتن اشاره می‌کند، استنتاج برای توجیه حق استفاده است؛ نه برای اثبات امر واقع (Paton, 1936, p.313). همچنین باید با پیتن موافقت کرد که نزد کانت، هر ایده پیشینی به استنتاجی استعلایی نیاز دارد (Ibid, p.314). دلیل این موافقت این است که منشأ هر ایده پیشینی یک حکم ترکیبی پیشینی است که در نتیجه مسئله خاص عقل درباره آن جاری است. اما باید

1. Original

بنا بر بیان کانت در نقد عقل محض، شهودهای ما «سرآغازین نیست؛ یعنی این‌طور نیست که وجود ابژه شهود از آن طریق، داده شود ... بلکه وابسته به وجود ابژه است» و در نتیجه فقط شهود حسی بر توانایی بازنمایی سوزده تأثیر می‌گذارد (CPR, B72).

مشخص شود که دامنه اعتبارش چگونه است (شماره ۲ و ۳) و چون امری پیشینی و غیرتجربی است، باید به روش عقلی صرف توجیه شود (شماره ۴) و همه اینها یعنی ما می‌خواهیم حق استفاده از یک ایده پیشینی عقلی را نشان دهیم؛ نه اینکه اثبات کنیم چنین ایده‌ای وجود دارد؛ چون به هر حال آن را نزد عقل خود می‌یابیم (شماره ۵).

کانت مدعی است برای قانون اخلاق، یک استنتاج ارائه می‌دهد. اگر این استنتاج در ویژگی‌های خود مشابه استنتاج استعلایی در نقد اول باشد، باید به طور مشابه این پنج ویژگی را داشته باشد؛ اما مسئله مناقشه‌برانگیز در اینجا این خواهد بود که آیا قانون اخلاق یا آگاهی اخلاقی را به عنوان امری واقع در اختیار داریم؟ حال اگر درباره اخلاق بتوانیم نشان دهیم که ایده پیشینی نزد عقل حاضر است و یک امر واقع برای عقل است، تمام ویژگی‌های یک استنتاج درباره اخلاق صدق می‌کند.

برای پاسخ به این پرسش، نخستین موضعی را که کانت در آن مسئله استنتاج را مطرح می‌کند، مرور می‌نمایم. کانت در بخش سوم بنیادگذاری، مدعی ارائه «استنتاج» است. شاهی در دست نیست که کانت در زمان نوشتن نقد اول (۱۷۸۱ و ۱۷۸۷م) استنتاج را در معنای حقوقی به کار برده باشد؛ اما در زمان نوشتن بنیادگذاری (۱۷۸۵م) آن را به معنای منطقی به کار بگیرد؛ بنابراین با توجه به فقدان عدم قرینه، باید معنای استنتاج را در هر دو اثر به همان معنای حقوقی آن بدانیم.

جدای از نبود قرینه که نشان از تفاوت معنای استنتاج در این دو اثر داشته باشد، تمام ویژگی‌های ۲ تا ۵ بالا را می‌توان کاملاً بر متن بنیادگذاری تطبیق داد. اگر تطبیق این ویژگی‌ها به همراه ویژگی شماره ۱ بر استنتاج بنیادگذاری با موفقیت صورت پذیرد، دلیلی دیگر در دست داریم که استنتاج قانون اخلاق مانند استنتاج مفاهیم محض فاهمه در معنایی حقوقی و از لحاظ هدف به طور مشابه به کار رفته است. قانون اخلاق بر حسب ادعای کانت، یک ایده پیشینی عقل است. این ایده پیشینی اگر واقعاً موجود باشد (شماره ۱) باید معین شود که چگونه می‌تواند معتبر باشد (شماره ۲ و ۳) و چون ایده پیشینی عقل است، باید به روش عقلی صرف (شماره ۴) اعتبارسنجی شود و هدف این خواهد بود که نشان داده شود حق استفاده از چنین ایده‌ای را داریم؛ نه اینکه واقعاً از لحاظ هستی-شناختی به طور اثبات‌پذیر وجود دارد (شماره ۵). پس ویژگی‌های ۲ تا ۵ بر استنتاج قانون اخلاق منطبق هستند؛ بنابراین اگر کانت بخواهد در بنیادگذاری بگوید ایده اخلاق امری موهوم نیست (G, 4: 445) باید به معنای حقوقی بگوید چیزی که در ید اختیار خود به عنوان امری واقع داریم (که قانون اخلاق است)، معتبر است؛ اما اگر ویژگی شماره ۱ در بنیادگذاری موجود نباشد، چیزی را به عنوان امر واقع در اختیار نداریم تا نشان دهیم امری معتبر است. در بخش‌های بعد باید این ادعا را اثبات کنیم که «واقعیت عقل» نقش همین امر واقع را بازی می‌کند.

واقعیت عقل

کانت در نقد دوم می‌گوید این قانون اخلاق «در ذات خود» به نحو قاطع بنیان نهاده شده است (CPrR, 5: 47). بدین ترتیب گویی در نظر نخست، امکان استنتاج را رد می‌کند و با توجه به «واقعیت عقل»، توجیه قانون اخلاق را قاطع می‌داند. در صورت صحت این دریافت اولیه، شاهد یک گسست میان بنیادگذاری و نقد دوم ناظر به مسئله استنتاج خواهیم بود. حال به بررسی درستی این دریافت

اولیه خواهیم پرداخت.

برخی مفسران واقعیت عقل را مساوی با امر مطلق در فلسفه اخلاق کانت می‌دانند (Beck, 1960, p.166)؛ اما کانت معتقد است امر مطلق نخستین فرمول‌بندی صریح اصل اخلاق است؛ نه اینکه عالمیان بدان جاهل بوده باشند (CPrR, 5: 8). بدین ترتیب همیشه در تاریخ، فهمی از وظیفه اخلاقی وجود داشته است؛ یعنی به لحاظ معرفت‌شناختی، همواره چنین دریافتی در آدیان بوده است که ذات امر خیر را صورت می‌بخشد (Henrich, 1994, p.59). ما در کجا به این آگاهی مطمئن می‌شویم؟ کانت مثالی بیان می‌کند: «فرض کنید شخصی درباره تمایل شهوانی خود اظهار می‌دارد که وقتی شیء مورد نظر و فرصت موجود باشد، مقاومت او در برابر این میل، کاملاً ناممکن است. اگر از او بپرسیم که اگر در مقابل خانه‌ای که این فرصت را می‌یابد، چوبه دار برافرازند و بلافاصله پس از ارضای شهوتش به آن آویزان شوند، تمایل خود را کنترل نمی‌کند؟ برای حدس درباره پاسخ او چندان به تأمل نیازی نداریم؛ اما اگر از او بپرسیم که اگر یک فرمانروای مطلق با تهدید به همان اعدام از او بخواهد علیه انسان شرافتمندی شهادت دروغ دهد، آیا می‌تواند خود را طوری در نظر بیاورد که می‌تواند بر زندگی با همه عشقی که بدان دارد، غلبه کند. او احتمالاً جسارت نکند که تأیید کند که می‌تواند یا نه؛ اما باید بدون تردیدی اقرار کند که چنین چیزی برایش ممکن است»^۱ (CPrR, 5: 30).

کانت به لحاظ تجربی در درس‌های انسان‌شناسی بر این نظر صحیح می‌گذارد که عشق به حیات و عشق جنسی، قوی‌ترین سائق‌های عمل برای انسان هستند (Anth, 2006, 7, 276)؛ اما مثال ذکر شده می‌خواهد نشان دهد حتی این قوی‌ترین سوائق عمل در برابر فرمان اخلاق، امکان تخطی دارند. هر تمایلی مقابل تمایل به زندگی یا عشق جنسی تسلیم می‌شود؛ اما همین تمایلات در برابر وظیفه اخلاقی هیچ به شمار می‌آیند و به تصریح کانت، هرکس امکان ایستادگی در برابر این امیال را به خاطر پایبندی به قانون اخلاقی در خودش می‌یابد. کانت با داستان آنه بولین از تاریخ انگلستان آشناست و به این داستان در نقد دوم اشاره می‌کند (CPrR, 5: 155-6). بولین تمام تهدیدها و مشکلات را پیش روی دارد؛ اما علیه انسانی شریف گواهی نمی‌دهد و این در نظر کانت، خود بیانگر عملی بودن عقل است که تحسین و احترام را در مخاطب بر می‌انگیزد. همین نمونه کافی است که نشان دهد فرد می‌تواند بر خلاف تمایلات خود، دست به عملی شریفانه بزند. این چه اهمیتی دارد؟ همان‌طور که کلینگلد به درستی توجه می‌دهد، ما آگاهی اخلاقی یا آن‌طور که او به درستی می‌گوید، آزادی استعلایی را در تعارض دو یا چند تمایل نمی‌فهمیم؛ بلکه این در تقابل با تمام تمایلات فهم خواهد شد (Kleingeld, 2010, p.71). این نشان از آزادی استعلایی دارد؛ چون از جنس تمایلات طبیعی نیست؛ بلکه متفاوت با آنهاست. ما این آگاهی از آزادی را به طور تجربی نمی‌یابیم؛ بلکه در آگاهی عقلانی ما حاضر است و مبنای تجربی یا شهودی ندارد؛ پس «واقعیت عقل» است. با در نظر گرفتن هر موقعیت در پرتو کل زندگی است که می‌توان به برگرفتن وسایل برای ارضای یک میل اقدام کرد. در پرتو فهمی از تمامیت زندگی، انتخاب‌ها معنا می‌یابند. بدین ترتیب مشاهده می‌کنیم که تحت یک عقلانیت فراگیرتر، عقل

۱. تأکیدها از نگارنده است.

دست به تنظیم^۱ ماکسیم فرد می‌زند؛^۲ بدین ترتیب که ماکسیم مرتبه بالاتر موجود است که می‌گوید «نباید تمایل خود را ارضا کنی؛ اگر در درازمدت برایت گران تمام شود». از همین جا مشاهده می‌کنیم که عقل با بررسی هر موقعیت در عمل فرد تأثیر می‌گذارد. این هنجارگذاری به عنوان یک فعل دائمی خودبه‌خود توسط عقل که گفتیم قوه اصول است، صورت خواهد گرفت. اگر بخواهیم به طور مجمل مطابق دریافت خط کلی سنتی تفسیر دریابیم که «واقعیت عقل» بر چه دلالت دارد، می‌توانیم از جمع‌بندی بنتریکس هیملمان در این باره کمک بگیریم. بنا به تقریر هیملمان، مفسران در این باره در تفسیر نقد دوم بر چهار کارکرد تأکید کرده‌اند: الف) بازگشت به یک جزم‌گرایی؛ ب) یک نوع خاص از شناخت یا بصیرت؛ ج) نقش آن به مثابه انگیزه یا محرکی برای فعل اخلاقی؛ د) تأکید بر عملکرد آن به مثابه خودبازنمایی سوژه درباره هر کنش (Himmelmann, 2015, p.596).

در ادامه می‌کشیم عناصر این تفسیر سنتی را یک‌به‌یک نقد کنیم و راهی برای تفسیری سازگار از بنیادگذاری و نقد دوم ارائه نماییم. اولاً آنکه بسیاری مفسران به این نکته توجه کرده‌اند که نقطه آغاز بنیادگذاری آگاهی اخلاقی‌ای است که می‌تواند همان واقعیت عقل لحاظ شود (see: Puls, 2014, pp.15-34/ Beck, 1960, p.166/ Henrich, 1998, p.332)؛ چراکه آغاز بنیادگذاری از شناخت اخلاقی مشترک است؛ پس ویژگی «ب» را اینجا داریم. پس در هر دو کتاب، مفهومی مشترک به کار رفته و گام نخست به سوی سازگاری این دو کتاب برداشته شده است. ثانیاً از آنجاکه «واقعیت عقل» به حیث هنجارگذاری و وضع اصول سوژه اشاره دارد، سوژه برای انجام هر کنش، خود را تحت هنجارها و عمل طبق آنها می‌یابد؛ پس عملکرد خودبازنمایی سوژه در مقام واضع اصول و هم‌زمان فاعل بر حسب اصول را اینجا می‌یابیم. کانت درباره اصل اخلاق می‌گوید این «اصلی [است] که اگرچه عقل بشری مشترک آن را این‌گونه به‌طور کلی [یا انتزاعی] تصور نمی‌کند؛ ولی آن را همیشه پیش چشم دارد و برای قضاوت خویش به کار می‌برد» (G, 4: 403). این همان حیثیت وضع اصول و در نتیجه خودبازنمایی سوژه به عنوان واضع اصول است. پس ویژگی «د» نیز اینجا موجود است. ثالثاً کانت با تحلیل آگاهی اخلاقی در بنیادگذاری، ما را به این قضیه رساند که «وظیفه ضرورت عمل کردن از سر احترام به قانون است» (Ibid, 4: 400). تحلیل «احترام» در نقد دوم نشان می‌دهد آگاهی اخلاقی شرط ضرورت سوژکتیو است که به‌طور خاص به عنوان «احترام» پیش کشیده و نمایان می‌شود (CPrR, 5: 71-89). پس ویژگی «ج» نیز جزو مؤلفه‌های ضروری آگاهی اخلاقی در بنیادگذاری است؛ چون از دل تحلیل همین آگاهی اخلاقی بیرون کشیده می‌شود. بنیادگذاری بنا دارد با تحلیل آگاهی اخلاقی یا شناخت عام اخلاقی به اصل این شناخت برسد که نشان می‌دهد همان قانون اخلاق است. حالا چون «واقعیت عقل» نقطه آغاز بنیادگذاری در نظر گرفته می‌شود، پس ما آن را مطابق همان معنای نقد دوم در اختیار داریم. در بنیادگذاری با تحلیل بیشتر این آگاهی اخلاقی و بردن آن به منشأ آن در می‌یابیم که این آگاهی اخلاقی چیزی جز ایده پیشینی قانون اخلاق نیست.

اما اگر واقعیت اخلاقی در بنیادگذاری نیز موجود باشد، چرا میان رویکرد این کتاب و نقد دوم تعارض می‌یابیم؟ کانت پس از یافتن این قانون در کالبد «امر مطلق» (G, 4: 412-416)، باید نشان دهد این قانون ایده موهومی نیست (Ibid, 4: 445). او

1. Draw up

۲. کانت خود در نقد دوم (CPrR, 5: 29) به تنظیم ماکسیم‌ها توسط عقل تصریح می‌کند.

می‌خواهد این کار را با استنتاج در بخش سوم این کتاب انجام دهد؛ بنابراین به نظر می‌رسد ویژگی «۱» در بنیادگذاری موجود نیست. حال چون کانت در بنیادگذاری از «واقعیت عقل» آغاز می‌کند، واقعاً در بنیادگذاری یک استنتاج به معنای حقوقی را مطرح می‌کند. پس ظاهراً هر پنج ویژگی‌ای که در قسمت قبلی نوشتار نشان دادیم، در مورد «استنتاج» قانون اخلاق در بنیادگذاری صادق است. اگر ما بتوانیم نشان دهیم که کارکرد «الف» نسبت داده شده غلط است و عبارات بحث‌برانگیز نقد دوم نافی استنتاج در بنیادگذاری نیست، نقش «واقعیت عقل» به عنوان ویژگی شماره «۱» استنتاج اثبات خواهد شد.

در اینجا فقط باید یک ایراد را رفع کنیم. گفتیم تیمرمان با توجه به آموزه‌های بنیادی نقد اول بیان می‌کند در کارکرد احکام ترکیبی پیشینی، شهود یک عنصر ضروری است (see: Timmermann, 2010, pp.74-89). مطابق این دریافت، شرط عینیت یک حکم ترکیبی پیشینی آن است که مابزای آن در شهود داده شود؛ ولی از آنجا که احکام اخلاقی مابزایی در شهود ندارند، امکان استنتاج آنها وجود ندارد.

در پاسخ به این ایراد اولاً باید توجه داشت در احکام نظری، هدف «تعیین» اثره شناخت است و چون شهود سرآغازین نداریم و نمی‌توانیم اثره‌ای را خلق کنیم، باید این تعیین کردن با دادگی امر بیرونی صورت پذیرد که این نقش را شهود بر عهده خواهد گرفت؛ اما در احکام پیشینی عملی، هدف فعلیت بخشیدن به اثره‌ای است که بر مبنای اصول باید فعلیت بخشیده شود؛ پس اینجا ما به یک شهود یا دادگی بیرونی - به آن معنا که تیمرمان تأکید می‌کند - هیچ نیازی نداریم. ثانیاً نزد کانت، یک ایده عقلی وجود دارد که چون ایده عقل است، پس شهودی به آن تعلق نمی‌گیرد و در نتیجه هیچ اثبات نظری در مورد آن ممکن نیست؛ با این حال در زمره امور واقع می‌گنجد. این ایده که یک واقعیت است، ایده «آزادی» است که واقعیتش به مثابه نوع خاصی از علیت است که به وسیله قوانین عملی عقل محض در اعمال واقعی بروز می‌یابد که چون در اعمال واقعی بروز می‌یابد، در تجربه به نمایش در خواهد آمد (CJ, 5: 468). بدین ترتیب «واقعیت عقل» حتی نوعی شهود را نیز برای ما فراهم می‌کند که البته شهود تجربی به معنای نظری کلمه نیست؛ بلکه به نمایش در آمدن اصول یا هنجارهای عقل عملی محض در تجربه است. از مفسران مطرح این جریان تفسیری دیتر شونکر نیز با استدلالی متفاوت، مبتنی بر اینکه احساس اخلاقی نوعی شهود اخلاقی است، به نتیجه مشابه می‌رسد (see: Schönecker, 2013). پس بدین ترتیب حتی نوعی شهود نیز از عمل طبق احکام ترکیبی پیشینی عملی موجود است که بیانگر کارکرد این اصول در مقام فعل است. نقد دوم می‌خواهد این را تثبیت کند که عقل عملی محض وجود دارد و اگر عقل به عنوان عقل محض عملی باشد، واقعیت^۱ خود و مفاهیمش را در عمل^۲ نشان می‌دهد (CPrR, 5: 3). حال «واقعیت عقل» آگاهی به قانون اخلاقی است که این آگاهی در انجام اعمال سوژه در جهان تجربی نمایان می‌شود. پس حتی اگر بسیار سختگیرانه رفتار کنیم که احکام ترکیبی پیشینی بدون شهود مطلقاً بی‌اعتبارند، این ایراد به احکام ترکیبی پیشینی اخلاق وارد نخواهد بود؛ از این رو استنتاج این احکام خالی از اعتبار نیست. حال ما از این آگاهی برخورداریم، از آن استفاده هم می‌کنیم و البته این آگاهی بر اساس مبانی تجربی نمی‌تواند توجیهی بیابد.

1. Reality

2. Deed

همچنین بر اساس آموزه‌های نقد اول در نظر کانت، استدلال عقلی برای اثبات آزادی از طریق عقل نظری ناممکن است و نوعی توهم استعلایی خواهد بود. حال چون این راه‌ها ناممکن است و هیچ توجیه منطقی به معنای اکید کلمه در دسترس نداریم، کانت در نهایت به سراغ یک توجیه عقلانی و حقوقی در حدود خود عقل خواهد رفت که بر مبنای آن، حق موجه بودن به‌کارگیری این واقعیت را در زندگی نشان بدهد. این کار را از طریق استنتاج قانون اخلاق به انجام خواهد رساند.

تا بدین جا روشن شد که کانت استنتاج را با همان ویژگی‌های احکام نظری به شیوه‌ای موجه در باب احکام علمی نیز به کار می‌برد. در قسمت بعد باید نشان دهیم کانت در کتاب نقد دوم از این استنتاج دست نمی‌کشد.

واقعیت عقل به عنوان جزء اصلی استنتاج قانون اخلاق

اگر «واقعیت عقل» قرار است همان ویژگی شماره «۱» از ۵ ویژگی‌ای باشد که درباره «استنتاج» ذکر کردیم و نه اینکه چیزی جدا از استنتاج قانون اخلاق باشد، باید این مسئله را حل کنیم که چرا کانت در برخی عبارات نقد دوم طوری سخن می‌گوید که «واقعیت عقل» برای توجیه قانون اخلاق کافی است و در نتیجه نیازی به استنتاج این قانون نداریم. مفسران سنتی کانت بخش «استنتاج» در نقد دوم (Ibid, 5: 42-50) را بیانیه‌ای علیه امکان استنتاج آزادی و قانون اخلاق می‌دانند. هرچند بسیار عجیب است که کانت در بخشی درباره استنتاج اصول عقل عملی علیه استنتاج این اصول، دلیل‌آوری کند. «قانون اخلاق داده‌شده^۱ است؛ چنان‌که به عنوان واقعیت عقل محض عرضه می‌شود که ما به صورت پیشینی بدان آگاه هستیم و برای ما به صورت قطعی یقینی است؛ اگرچه باید پذیرفت که هیچ نمونه دقیقی از آن در تجربه قابل مشاهده نیست؛ بنابراین واقعیت ا‌پ‌ر‌ا‌ک‌ت‌ی‌و قانون اخلاق را از طریق هیچ‌گونه استنتاج با مدد تلاش‌های عقل نظری - خواه عقل نظری محض و خواه عقل نظری تأییدشده با تجربه - نمی‌توان اثبات کرد؛ بنابراین حتی اگر کسی بخواهد از قطعیت یقینی آن چشم‌پوشد، نمی‌تواند آن را به طور پسینی^۲ از طریق تجربه اثبات کند. با وجود این [این قانون اخلاق] به‌خودی‌خود به نحو قاطع تثبیت^۳ شده است» (Ibid, 5: 47). اینجا به نظر می‌رسد اینکه قانون اخلاق به عنوان یک «واقعیت» خود را بر سوژه نمایان می‌کند، خودش در قاطعیت تثبیت این قانون اخلاق و آگاهی از آن برای سوژه باید کافی باشد و «هیچ‌گونه استنتاج» با مدد عقل نظری ممکن نیست. پس برای همین کانت در ادامه می‌گوید «چیز کاملاً متفاوت [واقعیت عقل] جای [این] استنتاج بیهوده را می‌گیرد؛ اینکه برعکس خود اصل اخلاق مبنای استنتاج قوه‌ای ناشناختنی قرار می‌گیرد که هیچ تجربه‌ای قادر به اثبات آن نیست» (Ibid). این تفاسیر این عبارات کانت را به معنای آن گرفته‌اند که کانت از استنتاج دست می‌کشد و تنها «واقعیت عقل» را برای توجیه قانون اخلاق، کافی دانسته است؛ اما چنین دریافتی با اظهارات خود کانت در کلیت متن نقد دوم سازگار نیست. کانت در دیباچه نقد دوم می‌گوید: «این اثر مبتنی بر بنیادگذاری برای مابعدالطبیعه اخلاق است» (Ibid, 5: 8). بسیار عجیب خواهد بود که نقد دوم مبتنی بر آن باشد؛ اما رویکرد آن درباره استنتاج اصل اخلاق کاملاً پسرقتی نسبت به آن اثر باشد و هیچ ارتباطی با آن

1. Given

2. A Posteriori

3. Established

نداشته باشد. در دیباچه نقد دوم به این مسئله اشاره می‌کند که قبلاً در نقد اول تکلیف آزادی را به لحاظ نظری روشن کرده است؛ ولی دوباره می‌خواهد به این مسئله پردازد. دلیل او این است که «هرچند این روش ... با روند نظام‌مند برای تأسیس یک دانش هماهنگ نیست؛ چراکه موضوعاتی را که تکلیفشان مشخص شده است، تنها باید مورد استناد قرار داد و نباید به طرح دوباره آنها پرداخت؛ ولی در این مورد، چنین کاری [یعنی پرداختن دوباره به آنها] نه فقط مجاز، بلکه ضروری است؛ زیرا فرض بر این است که عقل در اینجا به کاربردی در نسبت با آن مفاهیم انتقال یافته که با کاربرد آنها در آنجا [یعنی نقد اول] متفاوت است... بنابراین نباید ملاحظاتی از این دست از جمله ملاحظاتی را که یک بار دیگر در مورد مفهوم آزادی مطرح شد - هرچند در کاربرد عملی عقل محض - ملحقاتی دانست که فقط به کار پر کردن شکاف‌هایی در نظام انتقادی عقل نظری می‌آیند... بلکه آنها را باید اجزای حقیقی [نظام] دانست»^۱ (Ibid, 5: 7). توجه به این نقل قول بسیار ضروری است. نکته بسیار مهم در اینجا این است که کانت در مورد ملاحظاتی درباره آزادی از نظرگاهی عملی در یک اثر که به لحاظ زمانی، مقدم بر نقد دوم بوده است، اشاره می‌کند. می‌دانیم که کانت جز در بخش سوم بنیادگذاری، ملاحظاتی از این دست ندارد؛ بنابراین کانت می‌گوید آن ملاحظات در کنار ملاحظاتی در نقد دوم الحاقاتی به نقد اول نیستند؛ بلکه در کنار یکدیگر، اجزای نظام واحد هستند. بدین ترتیب کانت می‌گوید میان رویکرد بنیادگذاری و نقد دوم سازگاری برقرار است؛ چون هر دو اجزای نظام واحد هستند. از سوی دیگر در اینجا کانت به صراحت می‌گوید ملاحظات بنیادگذاری از دیدگاه کاربرد عملی عقل محض بیان شده‌اند. پس مفسرانی که می‌گویند کانت در بنیادگذاری می‌خواهد از منظر عقل نظری، مسئله توجیه قانون اخلاق را حل کند، در اشتباه هستند؛ یعنی استنتاج بنیادگذاری از دیدگاه کاربرد عملی عقل ارائه شده است.

کانت در بخش «استنتاج» در نقد دوم می‌گوید: «در جای دیگر به طور کافی اثبات شده است که آزادی اگر به ما نسبت داده شود، ما را به مرتبه معقول چیزها منتقل می‌کند» (CPrR, 5: 42). منظور او بخش سوم بنیادگذاری است. کانت اتفاقاً بر راهبرد خود در بنیادگذاری صحه می‌گذارد. حال مسئله این است که (۱) چطور بالاتر به متونی ارجاع دادیم که کانت در آنها هرگونه استنتاج را رد می‌کرد؛ اما در اینجا می‌گوییم که او استنتاج موجود در بنیادگذاری را تأیید کرده است؟ (۲) اگر استنتاج قانون اخلاق و آزادی ممکن است، چرا کانت در نقد دوم این استنتاج را ارائه نمی‌کند؟ پاسخ به سؤال دوم بسیار ساده است. کانت در نقد دوم استنتاج را ارائه نمی‌کند؛ چون پیش‌تر آن را در بنیادگذاری ارائه کرده است. پس اینجا نوعی بازگشت به جزم‌گرایی پیشانقدی را شاهد نیستیم. حال به سراغ پرسش نخست می‌رویم. اگر به نقل قول‌های بالا که در رد هرگونه استنتاج آورده شد، توجه کنیم، می‌بینیم که کانت در همین عبارات، امکان هرگونه استنتاج از دیدگاه عقل نظری را رد کرده است؛ نه اینکه امکان هرگونه استنتاج به‌طور کلی را رد کند. در متن بخش «استنتاج» نقد دوم، طی بحثی فوق‌العاده مبهم به نتایج استنتاج آزادی می‌پردازد (Ibid, 5: 42-46). سپس در پایان این فقرات، یک‌باره بحث خود را درباره استنتاج قانون در مورد عقل نظری منتقل می‌کند و در نتیجه از آنجا به بعد استنتاج را درباره عقل نظری با قاطعیت رد می‌کند. در اینجا هیچ‌گونه مشکل یا ناسازگاری‌ای نمی‌بینیم که معتقد باشیم کانت از مواضع خود در بنیادگذاری عقب‌نشینی کرده است؛ بلکه اتفاقاً همان‌طور که او اینجا استنتاج از نظرگاه عقل نظری را ناممکن می‌داند، رویکرد مشابهی را در

بنیادگذاری نیز پذیرفته است؛ چراکه بحث او درباره بیرونی‌ترین مرز هرگونه فلسفه عملی در بنیادگذاری (G, 4: 455-463) دقیقاً مؤید این نظر است که توجیه قوانین اخلاقی از دیدگاه عقل نظری ناممکن است و ما تنها با توجه به عقل عملی می‌توانیم این مهم را انجام دهیم. بدین ترتیب چون میان رویکرد دو اثر کانت، شکافی وجود ندارد، پس «استنتاج» بخش سوم بنیادگذاری باید برای کانت معتبر بوده باشد. حالاً که استنتاج بخش سوم بنیادگذاری برای کانت معتبر است و چون کانت آنجا از آگاهی اخلاقی به عنوان امری که در ید سوژه است و برای او امری واقعی است، آغاز می‌کند و چون دیدیم که «واقعیت عقل» همان آگاهی اخلاقی است و با توجه به خصوصیاتش می‌تواند مساوی با همان آگاهی اخلاقی‌ای باشد که کانت از آن آغاز می‌کند، پس «واقعیت عقل» باید به عنوان ویژگی شماره «۱» استنتاج (این واقعیت امری است که ما واقعاً در اختیار داریم و آن را در افعال خود و آگاهی خود می‌یابیم) لحاظ شود. واقعیت عقل به مثابه آگاهی اخلاقی هر سوژه اخلاقی است که در آگاهی خودش به عنوان موجود عقلانی به عنوان امری واقعاً موجود می‌یابد؛ موجودی عقلانی که برای خودش هنجارها و اصول را وضع می‌کند و اصلاً چون چنین چیزی را به عنوان یک واقعیت در خودش می‌یابد؛ ولی حق به‌کارگیری مفاهیم آن و کارکرد آن را برای خودش محل سؤال می‌یابد، استنتاج حقوقی این امر به یک مسئله تبدیل خواهد شد. در نهایت نقش واقعیت عقل این خواهد بود که ما حق به‌کارگیری این واقعیت به مثابه امری موجه را در اعمال خود سؤال کرده‌ایم که می‌خواهیم اعتبار آن را با استنتاج در معنای حقوقی‌اش مشخص کنیم.

نتیجه‌گیری

استدلال کلی این مقاله از دو بخش تشکیل شده است. می‌کوشیم هردو بخش را مرور کنیم و نتیجه نهایی را عرضه نماییم. نشان دادیم ایده استنتاج در نقد اول به معنای حقوقی نزد کانت دارای پنج ویژگی است: ۱) مفاهیم را به عنوان واقعیتی که مورد استفاده‌مان قرار می‌گیرند، در اختیار داریم و آنها را در احکام خود به کار می‌گیریم. ۲) اینکه دامنه و حدود اعتبار آنها و در نتیجه حق استفاده از آنها چیست را باید با استنتاج مفاهیم در معنای حقوقی آن مشخص کنیم (Quid Juris). ۳) اعتبار تجربی دارند. ۴) چون ترکیبی پیشینی هستند، باید به روش عقلی صرف (روش ترکیبی) توجیه شوند. ۵) استنتاج برای توجیه حق استفاده است، نه برای اثبات امر واقع. نشان دادیم بررسی بنیادگذاری نیز می‌تواند همین ویژگی‌ها را در اختیار ما بگذارد. به‌طور خاص ویژگی اول مورد مناقشه بود. ما نشان دادیم مفهوم «واقعیت عقل» نزد کانت نشان‌دهنده همین ویژگی نخست است. پس از این جهت باید به عنوان بخشی از خود فرایند استنتاج لحاظ شود. از سوی دیگر با بررسی متن نقد دوم نشان دادیم کانت در آن اثر از ایده «استنتاج» دست نکشیده است و در نتیجه توانستیم سازگاری دو متن کانت را در نسبت با مسئله استنتاج قانون اخلاق نشان دهیم و این مهم جز با تفسیری همسو با جریان تفسیری جدید ممکن نمی‌شد.

- Anth: Kant, Immanuel. (2006). *Anthropology from a Pragmatic Point of View*. Translated and edited by Robert B. Louden. New York: Cambridge University Press.
- CPR: Kant, Immanuel. (1998). *Critique of Pure Reason*. Translated and edited by Paul Guyer and Allen W. Wood. New York: Cambridge University Press.
- CPrR: Kant, Immanuel. (2015). *Critique of Practical Reason*. Translated and edited by Mary Gregor, with a revised introduction by Andrew Reath. Cambridge: Cambridge University Press.
- CJ: Kant, Immanuel. (2000). *Critique of the Power of Judgment*. Translated and edited by Paul Guyer and Eric Matthews. New York: Cambridge University Press.
- G: Kant, Immanuel. (2012) *Groundwork of the Metaphysics of Morals*, 2nd ed. Introduction by Christine Korsgaard, Translated by Mary Gregor and Jens Timmermann. Cambridge: Cambridge University Press.
- Prologomena: Kant, Immanuel. (1997). *Prolegomena to Any Future Metaphysics*. Translated and edited by Gary Hatfield. New York: Cambridge University Press.
- Allison, Henry E. (1990). *Kant's Theory of Freedom*. New York: Cambridge University Press.
- Ameriks, Karl. (2003). *Interpreting Kant's Critiques*. New York: Oxford University Press.
- Banham, Gary. (2003). *Kant's Practical Philosophy: From Critique to Doctrine*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Beck, Lewis White. (1960). *A Commentary on Kant's Critique of Practical Reason*. London: University of Chicago Press.
- Bird, Graham. (2006). *The Revolutionary Kant, A Commentary on Kant's Critique of Pure Reason*. Chicago and La Salle, Illinois: Carus Publishing Company.
- Bojanowski, Jochen. (2017). Kant on the Justification of Moral Principles. *Kant-Studien*, 108 (1): 55–88.
- De Boer, Karin. (2020). *Kant's Reform of Metaphysics. The Critique of Pure Reason Reconsidered*. New York: Cambridge University Press.
- Gava, Gabriele. (2021). Deduction. In *The Cambridge Kant Lexicon*. Edited by Julian Wuerth. New York: Cambridge University Press.
- Guyer, Paul. (2007). Naturalistic and Transcendental Moments in Kant's Moral Philosophy. *Inquiry*, 50(5): 444-464.
- Guyer, Paul. (2009). Problems with Freedom: Kant's Argument in Groundwork III and its Subsequent Emendations. in *Kant's Groundwork of the Metaphysics of Morals: A Critical Guide*. Edited by Jens Timmermann. New York: Cambridge University Press.
- Guyer, Paul. (2010). The Deduction of the Categories: The Metaphysical and Transcendental Deductions. in *The Cambridge companion to Kant's Critique of Pure Reason*. Edited by Paul Guyer. New York: Cambridge University Press.
- Henrich, Dieter. (1989). Kant's Notion of a Deduction and the Methodological Background of the First Critique. in *Kant's Transcendental Deductions*. Edited by Eckart Forster. California: Stanford University Press.
- Henrich, Dieter. (1998). The Deduction of the Moral Law: The Reasons for the Obscurity of the Final Section of Kant's Groundwork of the Metaphysics of Morals. in *Kant's Groundwork of the Metaphysics of Morals*. Edited by Paul Guyer. New York: Rowman & Littlefield Publishers.

- Henrich, Dieter. (1994). *The Unity of Reason, Essays on Kant's Philosophy*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Himmelman, Beatrix. (2015). *Factum der (Reinen Praktischen) Vernunft*. in: *Kant-Lexikon. Band 1*. Hrsg von Marcus Willaschek, Jürgen Stolzenberg, Georg Mohr, Stefano Bacin. Berlin: De Gruyter.
- Kleingeld, Pauline. (2010). *Moral Consciousness and the 'Fact of Reason'*. in: *Kant's Critique of Practical Reason: A Critical Guide*. Edited by Andrews Reath and Jens Timmermann. New York: Cambridge University Press.
- McCarthy, Michael. (1982). *Kant's Rejection of the Argument of Groundwork III*. *Kant-Studien*, 73(1-4): 169-190.
- O'Neill, Onora. (2011). *Autonomy and the Fact of Reason in the Kritik der Praktischen Vernunft (7-8, 30-41)*. in *Immanuel Kant: Kritik der praktischen Vernunft*. Hrsg von Otfried Höffe. Berlin: Akademie Verlag.
- Paton, H. J. (1936). *Kant's Metaphysics of Experience. Vol 1*. London: Allen and Unwin.
- Paton, H. J. (1946). *The Categorical Imperative A Study in Kant's Moral Philosophy*. Essex: The Anchor Press.
- Pippin, Robert. (2017). *Hegel's Practical Philosophy*. in *Cambridge Companion to German Idealism*. Edited by Karl Ameriks. New York: Cambridge University Press.
- Prauss, Gerold. (1983). *Kant über Freiheit als Autonomie*. Frankfurt: Klostermann.
- Prauss, Gerold. (2009). *Reason Practical in Its Own Right*. in *Kant's Moral and Legal Philosophy*, Edited by Karl Ameriks and Otfried Höffe. New York: Cambridge University Press.
- Proops, Ian. (2003). *Kant's Legal Metaphor and the Nature of a Deduction*. *Journal of the History of Philosophy*. 41(2): 209-229.
- Puls, Heiko. (2014). *Quo Errat Demonstrator – Warum es in der Grundlegung eine Faktum-These Gibt. Drei Argumente Gegen Dieter Schöneckers Interpretation*. in *Kants Rechtfertigung des Sittengesetzes in Grundlegung III: Deduktion oder Faktum?*. Hrsg von Heiko Puls. Berlin: De Gruyter.
- Rawls, John. (2000). *Lectures on The History of Moral Philosophy*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Schönecker, Dieter. (2013). *Kant's Moral Intuitionism: The Fact of Reason and Moral Predispositions*. *Kant Studies Online*, 2013: 1-38.
- Strawson, P. F. (1966). *The Bound of Sense: An Essay on Kant's Critique of Pure Reason*. London: Routledge.
- Timmermann, Jens. (2007). *Kant's Groundwork of the Metaphysics of Morals A Commentary*. New York: Cambridge University Press.
- Timmermann, Jens. (2010). *Reversal or retreat? Kant's deductions of freedom and morality*. in *Kant's Critique of Practical Reason: A Critical Guide*. Edited by Andrews Reath and Jens Timmermann. New York: Cambridge University Press.
- Ware, Owen. (2016). *Kant's Deductions of Morality and Freedom*. *Canadian Journal of Philosophy*, 47(1): 116-147.
- Waxman, Wayne. (2014). *Kant's Anatomy of the Intelligent Mind*. New York: Oxford University Press.
- Wood, Allen W. (2008). *Kantian Ethics*. New York: Cambridge University Press.